

ANIMADVERSIONES
DE LIBRIS RARIS.

QUARUM
PARTEM PRIOREM
CONS. AMPL. FAC. PHIL. ABOËNSIS

Præfide
**M. HENRICO GABRIELE
PORTHAN,**

*Elog. Prof. Reg. & Ord. R. Acad. Litt. Hum. Hist.
& Antiquitt. Membro.*

publico examini modeste submittit

PETRUS JOHANNES ALOPÆUS,
Wiburgensis,

IN AUDIT. MAJ. die XVI JUN. MDCCXCI,

H. A. M. C.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

§. I.

Cognitionem librorum diligentem, omnibus qui plane perfunctoriam literis dare nolunt operam, non modo utilem esse, sed prorsus necessariam, nemo non fatetur; qua qui destituitur, eos adire nescit fontes, unde doctrinam haurire sanam & fructuosam, imprimis queat, sed casui cuidam cœco omnem permittere studiorum suorum fortunam cogitur. Temporis & pecuniæ jacturam tacemus, cui faciendæ, libros temere eniens legensque se exponit; laboris molestiam præterimus, ingentem sæpe ei frustra devorandam, qui scriptores difficiles & obscuros, loco faciliū & lucidorum, ex delectus faciendi inscitia, pervolvendos sibi sumit: sed quam facile sit, ut non modo in jejunos ineptosque, sed noxios etiam incidat, qui ingenia opprimant, turbent, erroribus implicent, animos corrumpant & pessumdent! Sed non est necesse, ut in re manifesta confirmanda, diutius versemur. Hujus vero, quæ tantum momentum habet, peritiæ, non contemnenda illa censetur pars, quæ in *Librorum rariorum* cognitione est posita. Quæ curiositatis

fitatis primum nomine commendatur, nec sine turpitudinis nota in iis abesse prorsus potest, qui rem literariam ex professo tractandam susceperunt, ac maxime in Bibliothecarum custodibus & præfæctis. Deinde respectu œconomico non desideratur commode, vel in Bibliopolis, vel omnino in librorum emtoribus atque venditoribus quibuscunque; ne suis rebus turpiter desint, atque opportunitates oblatas imprudenter e manibus dimittant. Quin literarum quoque utilium cognitionem feliciter augendi, hæc diligentia sæpe haud contemnendam præbet facultatem atque copiam. Quamobrem minime vel vilipendenda vel negligenda est: neque valet ad laudem ejus deprimentam effatum CLERICI, (HEUMANNO aliisque probatum), qui *raros libros raro esse præstantes*, dixit (a); quod explicatione eget, exceptionibusque non minus est obnoxium, quam sententia altera huic gemina, qua *vulgatissimos quosque libros esse optimos & utilissimos*, idem affirmavit (b), neque semper, neque ubique, neque de omni literarum genere, ita simpliciter admittenda.

§. II.

(a) *Biblioth. Anc. & Moderne*, T. VII. p. 3; cfr. Præf. ad *Artem suam Criticam*, Ed. 1712, ubi dicit: *Rarissimi quique libri sunt minime omnium, si rem probe pensites, utiles; quod vel ex ipsa eorum raritate intelligere est, neque enim aut nunquam aut tam raro essent recusæ, si quis fructus singularis ex iis capi posset.* Cfr. HEUMANNI *Consp. Reip. Liter.* C. VI, §. XI, not. (11); & VOGT *Catal. Libror. rarior.* (Axiom. præmissor. general. VI.).

§. II.

Libros autem multos qui in *raris* numerantur, simul esse præstantes, notius est, quam ut longa demonstratione egeat; qui, ut raritas pretia omnium rerum intendit, multo etiam pluris hinc æstimantur. Metienda vero est (literarum quidem cultoribus non vulgaribus, & quali plebejis), hæc præstantia non semper ex *interna* tantum & absoluta (sive ut loquuntur *essentia*li) scripti alicujus bonitate; sed sæpe etiam ex usu quodam licet externo atque *accidentali*, insigni tamen ac singulari, quem certi cujusdam generis eruditius, in certa quadam literarum parte (interdum exquisitiore), vel speciali adeo argumento elaborantibus, præstat: qualem inprimis frequenter spectant viri docti qui Historiam Literariam ex instituto tractant, vel certas ejus partes diligentius rimantur, facta artium atque scientiarum, ingenii humani progressus ac remoras, causasque lucis vel promotæ vel oppressæ, incitamenta ejus atque obstacula, persequuntur. Quo illorum etiam pertinet diligentia, qui vel insignicris alicujus operis historiam exhibent plenior, vel in scriptis veterum classicis illustrandis

A 2

occu-

(b) Præf. cit. Nemo, credo, compendia nostra vel Theologiæ vel Historiæ Universalis &c., quia vulgatissima sunt, ideo esse omnium optima atque utilissima, contendet; aut editiones auctorum classicorum quas plurimorum teri manibus videmus, præstantia singulari eminere; & sic porro. Restrictione igitur ille canon diligenti & multiplici eget.

occupati, editionum diversarum rationem atque genesin investigant; quo in genere notum est laudatissimum summorum recentioris ævi Criticorum, in libris cum sacris tum humanis tractandis collocatum studium (a). Addimus his, eximiam virorum eruditorum industriam, qui in extricanda historia Artis Typographicæ versati sunt; quorum hoc consilium postulavit, ut libros vilissimi sæpe per se pretii, maximo tamen studio conquirere magnoque ære emere, non dubitarent (b). Neque Historiæ Politicæ, *Medii* quod dicitur *Ævi*, illustrandæ qui operam addixerunt, a consulendis, adeoque etiam comparandis, libris refugere debent exigui cæterum pretii ingratiq[ue] admodum saporis; quos & ipsi & cordati omnes merito contemnant, nisi inde, ad temporis illius conditionem accurate describendam, vestigia morum, institutorum, consiliorum, factorum, maximi haud raro ad posteritatem momenti, colligere necesse habeant. Hujus generis sunt *Legendæ Sanctorum*, *Breviaria*, similisque fur-

(a) Nominasse sufficiat Cl. ERNESTI, SEMLERUM, HEYNIUM, qui discipulos atque imitatores egregios nati sunt.

(b) Quis diligentiam MAITTARII, SCHOEPLINI, MEERMANNI &c. hoc nomine non laudet? Nemoque nescit, specimina rudioris etiam artis hinc magni sæpe æstimari. Non alia ex causa apud nos maximi pretii habetur *Dyalogus Creaturarum moralizatus*, Holmiæ 1483 excusus, ac similes quidam libri, *Missalia* Ecclesiarum nostrarum olim typis impressa, &c.

furfuris scripta, haud perfunctoria nonnunquam opera tractanda. Ad quæ igitur, facile judicare licet, in quantum applicari illud possit CLERICI: *Neque enim aut nunquam aut tam raro essent recusi, si quis fructus singularis ex iis capi posset.* Sed neque de libris egregiis hæc ratio semper valet, infortunio aut alia causa ad pauca sæpe exempla redactis, si sc. vel major voluminum numerus, vel splendor operis tabularum æri incisarum multitudine ornati, ab editione eorum facile repetenda homines deterrent; vel si argumenta tractant pauciorum lectorum studiis accommodata, vel certæ gentis, certæ familiæ, certorum hominum usibus dicata, unde tamen ad communem etiam utilitatem fructus haud spernendus colligi interdum queat; vel si publica auctoritate aut civili aut ecclesiastica suppressi, hominumque potentium studiis adversi, non nisi in paucorum versantur manibus, quale fatum præstantissimis etiam contigisse scriptis, rerum humanarum vel parum peritus ignorat nemo (c). Libri vel

A 3

ex-

(c) Ut judex prudens, veritatem exploraturus, non unius tantum partis aut asserta aut testes audivisse contentus est, ita Historicus, alterius quoque partis argumenta expensurus, ad libros damnatos & suppressos, quos factio dominans maximis convitiis persecuta est æternisque obvolvère tenebris studuit, confugere sæpe necesse habet: quorum, hoc intuitu, pretium, raritas non minuit. Neque veritatis laude semper præstitisse, qui & maxima commendatione hominum florerent, & in vulgatissimo usu essent, Historia abunde testatur.

excellentissimi, lingua scripti nationis parum numerosæ, sive auctoris impensa, sive publico sumtu, sive causa quacunque minus vulgari typis editi, si aut ab initio pauca eorum exempla prodierunt, aut casu ad paucitatem redacti sunt, laude sua licet illæsa, rariorum tamen ex numero eximi haud poterunt. Quam pauca opera majoris molis, lingua vernacula scripta, quantumvis eximia, apud nos, in tanta emtorum paucitate, secundum editorem reperient! De operibus loquimur doctioribus, in eruditiorum gratiam, non in vulgi usum, editis. Ex quibus omnibus liquet, & libros per se præclaros in rarorum nonnunquam numero inveniri, & quosdam interna licet laude minus commendabiles, alio tamen respectu ejus interdum pretii merito haberi, ut vel ignorari vel desiderari ab eo non sine magna jactura queant, cui certas quasdam pertractare materias, certaue persequi argumenta haud contemnendi usus, propositum fuerit. Sed in hujusmodi libris rarioribus adeoque carioribus colligendis, Bibliothecarum publicarum curatores versari præcipue debent; quod & in illis tales maxime, non solum sæpius a peregrinatoribus & Bibliophilis quærentur, sed etiam stabiliorem inveniunt sedem, atque commodius ab iis quorum interest literarum cultoribus, indagari ac inveniri possunt. Privato, vulgationis usus, parabiliores, minorique pretio acquirendos, potius colligere convenit, cujus copię facile rursus disperguntur ac omnino pereunt, quique nisi pecu-

pecunia abundet, sæpe ut rariora, rarioris plerumque usus, scripta comparet, sibi suisque studiis fructuosorum penu, carere interdum cogitur. Contra quod tamen præceptum peccare haud sunt censendi, qui ad certum argumentum singulari industria persequendum sese accingentes, ad illud consilium pertinentia, rariora etiam; studiose colligunt subsidia, non aliter commode usurpanda; unde Bibliothecæ enatæ sunt specialissimarum sæpe materiarum, laude illæ merita haud fraudandæ. Neque simpliciter Optimatum atque hominum locupletiorum, quibus satis pecuniæ superest ad hujusmodi collectiones commode faciendas, studium damnamus; unde opportunitas sæpe præbetur artium cultori, minus lauta in re viventi, cognitionem sibi rei que publicæ literariæ utilem comparandi. Qui quoties patere collectas opes, iis uti scientibus ac volentibus benigne patiuntur; permittendum sane cuique est, ut pro suo gustu publicæ rei serviat, atque vel hoc vel alio modo facultates suas ad communem fructum conferat.

§. III.

Quum vero nomen atque notionem *Libri rari* admodum esse vagam & multiplicem, viri docti dudum observaverint; diversas eorum constituere classes diversaque definire genera, necesse duxerunt. In quibus tamen constituendis non omnes eodem modo versati

fati sunt. Nobis commodissima ratio hæc videtur, ut primum raritatem librorum vel *absolutam* esse, vel *respectivam* observemus. Illa universalis est, hæc ad certa tempora certosque locos restricta. Notissimum est, librum alio loco alioque tempore communem, alio loco aliaque ætate rarissimum merito haberi (a). Interdum nova editione fit frequens, quem videndi paucissimis antea contigit facultas (b). Sæpe ob locorum distantiam; sæpe ex neglectis studiis & amore literarum, defectu commerciorum, ignorantia & contemptu linguæ cujusdam (c), diversitate opinionum religio-

(a) Sic in Exterorum Catalogis inter raros referri videmus libros apud nos vulgares, qualis est JO. SCHEFFERI *de natura & constit. Philosophiæ Italicæ s. Pythagoricæ* Liber (Upsl. 1692, 8:o); contra scripta quædam illorum, apud nos difficillime habenda, in raris numerari non videmus.

(b) Vulgaria sunt hujusmodi exempla (cfr. HEUMANNUS l. c. §. 28), quorum ingens facile excitari posset numerus. Qui librum rarum simulque egregium, iterata editione eruditis parabilem reddunt, atque sic raritatem ejus minuunt, merito laudantur. Non semper tamen tales libros, famæ de illis olim vulgatæ respondere, mirum videri nequit.

(c) Sic mirum non est, libros *Sinenses, Malabaricos, Peruvianos, Mexicanos* &c. apud nos censei rarissimos; quo pertinent Libri in urbe Manilla Hispanice editi, quorum mentionem facit M. LE GENTIL *Voyage dans les Mers de l'Inde* T. III. Ch. I. p. 4, in nostris oris nunquam visi. *Russicos, Polonicos, Hungaricos* &c. libros (etiam præstantes) extra patriam suam raros esse, quod lingua conscripti

ligiosarum odioque hinc nato; sæpe ob auctoritatis publicæ librum prohibentis, arcentis & persequentis interventum (d), vulgaris alio loco atque tempore
B
liber,

sunt fere incognita, facile intelligitur. *Biscaya, Wallia, Irlandia* linguis vernaculis edita scripta, nisi in illis oris non quærentur, adeoque nec inveniuntur: quod de libris *Fennicis* idem valet. In *Moldavia & Walachia*, libri per reliquam Europam celebratissimi, sine dubio rari sunt. Sic libellos quosdam Philadelphæ in Pensylvania, ac alibi in provinciis fæderatis Americæ Septentrionalis typis impressos, in Bibliotheca Acad. publica affervatos (non multi sane cæterum pretii), hoc nomine apud nos raros esse, nemo non videt: ex. g. *Catechismus för några Jesu Sär-samlingar i Pennsylvanien*, Philadelph. 1745, 12:o (Heinrichianæ rationi accommodatus); *The shorter Catechism of Mart. Luther*, Philad. 1749, 12:o; *Sirten Lieder von Bethlehem*, Germantown 1742, 12:o &c. Majoris pretii sunt, ex iisdem oris ad nos adducti, quos Bibliotheca itidem servat Academica: *An abstract or abridgment of the Laws made and past by William Penn, absolute Proprietary and Governour in chief of the Province of Pensylvania*, &c. Philad. by Reynier Jansen 1701 4:o (libellus in ipsa Pensylvania non maxime obuius); *a Summary Historical and Political of the first planting, progressive improvements, and present State of the British Settlements in North-America &c.* by William Douglas, Boston 1749, 8:o; &c.

(d) Vel ex sola hac ratione non possunt non esse in Hispania rarissimi libri Protestantium Theologici, etiam Latine scripti; quos non minore contentu, sed odio longe vehementiore prosequuntur, quam nostri vicissim Monachorum Asceticos libros (inutilem in nostris oris mercem) vel Mu-

liber, alio ignotus plane est aut rarissime conspicien-
 dus. Unde patet, quam inepto indulgeant consilio,
 qui *Catalogos* conficientes *Librorum Rariorum Uni-*
versales, in illos non scripta tantum referunt *absolute*,
 adeoque omnibus locis, *rara*, sed *respective* etiam *ra-*
rorum copiam ex Indicibus congerant hinc inde con-
 quisitis ac apud diversas nationes editis, varioque ad-
 modum consilio conditis. Unde non infinita solum
 hujusmodi librorum silva nascitur, sed valde etiam si-
 mul dissimilis ac dubia; qua parum vel tuto vel com-
 mode harum lautitiarum amatores uti queant. Ejus
 igitur generis scriptorum proprii cuique genti con-
 cinnari Indices debent, pro vario cujusque usu & fi-
 tu varii; neque talium alia recenserī debent, quam
 memorabilia, vel quæ præclara aliqua aut singulari
 dote sint insignia. Dissitarum gentium omnes colli-
 gere libellos triviales, obsoletos, ineptos, quia in no-
 stris oris rari sint, quis sanus instituat? quorum noti-
 tia commode omnino caremus. Multo autem minus
 talibus quisquiliis Catalogi universales onerari debent;
 non sine diligenti delectu, adeoque non nisi a peritis-
 simis bibliognostis ac iudicibus concinnandi. §. IV.

hamedanorum in Alcoranum suum varii generis expositio-
 nes &c. Raros igitur esse, imo reperiri omnino non pos-
 se, quis miretur? Ipsa etiam *Sacra Biblia*, vernaculo i-
 diomate reddita, ad rarissimos libros in multis Christiano-
 rum Ecclesiis Catholicis (Hispaniæ, Italiæ &c.) pertinere,
 eaque possidere capitale haberi, nota res non minus est
 quam turpis atque fœda.

§. IV.

Utrumque porro librorum genus, tam illorum quos *absolute*, quam quos *respective* raros diximus, vario admodum *rarity* gradu differre, constat. Alii ex *Bibliopoliis* evanuerunt; alii neque in *Auditionibus* librorum, ac *Bibliothecis privatorum* facile comparent; alii vix in *Bibliothecis publicis*, etiam instructissimis, occurrunt, quorum exempla adeo interdum pauca reperiuntur, ut inter harum cimelia merito referantur, quorumque hinc & numerum & possessores investigare ac significare Bibliographi solent (a). Hos raritatis gradus boni attendere Catalogi debent; neque facile libros qui in tabernis publicis vulgo non prostant, eam mox ob causam, raris annumerare. Tres hujusmodi fere classes constituit VOGT (l. c. ax. gener. II), librorum *rarorum*, *rariorum* (*perrarorum*) & *rarissimorum*; duas addi vult ENGEL (b), nempe longe rarissimorum, quales *Phœnices librorum* (HEUMANNO præeunte) appellari vult, & *minus obviorem*,

B 2

ne-

(a) Fallere vero interdum hunc viro- rum doctorum calculum atque conjecturas, non est mirandum; quod alias exempla pereant aut dominos mutent, alias plura sensim, ubi ad rem acrius attendi cœpit, investigata sunt. Sic diu, præter unum quod in Dania inventum est, nullum superesse credebatur exemplum *Dialogi Creaturarum*, editionis Holm- mien- sis; jam vero plura innotuerunt, quorum unum *Bibliotheca* etiam *Acad. Aboënsis* possidet.

(b) *Catal. libror. in omni genere rarissimor. Axiom. II.*

(nescio an in hunc numerum, ne in infinitum excre-
scat, commode referendorum?) Nobis tres fere illi quos
significavimus gradus, sufficere videntur; quum sin-
gula tamen ad vivum refecare omnemve in hoc ge-
nere varietatem accuratissime distinguere, neque liceat,
neque opus sit. Libri extremæ raritatis, qui ad ab-
solute rarum illud genus pertinent, si præstantes si-
mul (s. essentialiter s. accidentaliter) sunt, summo in-
dicari jure merentur; si nullius sunt frugis, interce-
dendum esse non videtur, quin meritum subeant fa-
tum, penitus sc. pereant, & omni memoria hominum
excident. Cui enim bono sit, tales quisquillas in Li-
brorum Catalogos inferre, titulosque & nomina ea-
rum conservare? quarum multitudo indies crescens,
nisi benigna Mercatorum, Coquorum &c. ope dimi-
nueretur, diluvii instar omnia inundaret, animosque
Bibliognostarum penitus turbaret atque dejiceret. Non
possunt, quod ab omnibus contemnuntur, quin brevi
rarefiant; sanctis Monachorum reliquiis (calceis &
pannis detritis &c.) intra seculi spatium hanc palmam
dubiam reddentes. Unum tamen aut alterum hujus-
modi librum, (exquisite insulsum), ubi solus, aut pro-
pe solus, commune meritumque naufragium evasit,
ex quavis ætate animi causa subjicere, futuri ævi
severitatem experturum, non vetem; dummodo stu-
dium aliquod aut laus in hoc genere non ponatur.
In publicis vero Bibliothecis, quibus addi aut nulla
aut parva impensa solent, bellum, quousque valent,
cum

blattis & tineis gerant. Librorum rarorum secundi & tertii gradus, severior adhuc delectus institui debet; iique ad usum aliquem diligentius etiam, quo locum in Catalogis merito tueantur, sunt exigendi; sine qua adhibita & cura & iudicio, præclarorum Bibliognostarum auctoritate probato, exitum profecto hoc consilium non reperiet. Ac pleraque talium scriptorum, ut & illa quæ *minus obvia* sunt, rariorum Catalogis exclusa commodiorem & proprium in iis Librorum Indicibus locum inveniunt, qui artis cujusque aut scientiæ opes ac subsidia universa cognoscenda spectandaque præbent: ubi nec raritate sua, quoties opus fuerit, plane prætermissa, (ut ad hanc etiam rem attendere studiosi non nesciant), ex interno tamen inprimis pretio suo censentur: quo incitamentum etiam justum sic hominibus subministretur, cura tali sumtutue faciendo digna recudendi, rarorumque numero sic eximendi.

§. V.

Quod autem alii genti scitu attentioneque digna, pro vario scilicet cujusque situ ac usu videntur, quæ alia, quia ad se non pertinent, nihil curat; hinc neque librorum absolute rarorum, (etiam qui recenseri vere merentur), non possunt Indices ubique prodire exacte similes. Opera universalis usus, inprimis ex accidentaliali illo genere, pauciora reperiuntur. Quisque

populus quæ ad suorum fatorum, suorum morum, sui cultus historiam rationemque cognoscendam faciunt, copiosius colligit, accuratius rimatur, studiosius æstimat. Unde v.g. Svecicorum scriptorum, ut in genere præstantium quorumvis, ita rarorum præcipuam quandam, præ exterorum illis, a nostris Bibliophilis rationem haberi, accuratorem notitiam exquiri, & copiam numerosiorem afferri, nemo mirari debet: quo in genere excessu quam defectu peccare tanto excusatius putatur, quanto minor omnino apud nos, quam multis aliis locis, librorum semper fuit proventus. Atque eadem ex causa, nobis scriptorum intra Fennix fines evulgatorum, majori adhuc industria persequi licet vestigia.

§. VI.

Sed in raritate Librorum definienda, non modo ad *materiam* eorum esse respiciendum, hoc est opera ipsa, quoad argumentum atque contenta sua, in censum esse referenda, harum rerum arbitri sciscunt; sed ad *formam* quoque attendendum, id est, varias libri ejusdem editiones, alias ut diligentiores, utiliores & splendidiores, ita rariores, esse cognoscendas atque indicandas, docent. Quarum pretium, ut librorum ipsorum, quanto aliæ istæ dotes plures præstantioresque cum raritate conjungantur, tanto majus statui, merito solet. Hinc editiones integræ & incastratæ præ
mu-

LIBRARY
UNIVERSITY OF
TORONTO

mutilatis atque corruptis, accuratiores, nitidiores
&c. præ vilioribus, recte æstimantur; hinc editiones
primæ, authenticæ &c. magni sæpe præ cæteris ha-
bentur, atque si artis simul Typographicæ historiam
illustrant, maximi non raro fiunt. In quo genere,
(uti nec in plerisque aliis) quamvis cum exteris cer-
tare, nostris parum licet; tamen neque hujus
rationis omnino nullam nos adhibere
diligentiam, decet.

Rev. Kiryatists 2.